

Posudek oponenta disertační práce Mgr. et Mgr. Jana Horáka, PhD.

“Středověká společnost a krajina, jejich vzájemné vztahy a působení”

předkládané v roce 2018 na Ústavu pro archeologii FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Posuzovaná dizertační práce je pokusem o uchopení jedné z nejdůležitějších vazeb fungujících v procesu utváření pravěké a historické krajiny mezi člověkem a přírodním prostředím, vztahem člověka k půdě. Vzhledem k tomu, že této primárně důležité složce přírodního prostředí byla v dosavadním archeologickém, historickém a sídelně geografickém výzkumu věnována mnohem menší pozornost, než by si zasloužila, je Horáková práce důležitým návodem k pochopení významu výraznějšího začlenění této krajinné komponenty v budoucím výzkumu minulých sídelních procesů. Možnosti integrace moderních vyspělých metod geochemického průzkumu do mapování lidského vlivu na přírodní prostředí a na jeho postupnou proměnu do podoby kulturní krajiny jsou vyváženým způsobem shrnuty v první (obecné) části dizertace (kap. 1. – 4.), její druhá část pak přináší autorův vlastní empirický výzkum, jehož metodický postup je explicitně uveden a lze konstatovat, že jeho jednotlivé kroky jak v heuristické, tak v analytické a interpretační části byly v práci dodrženy.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Z hlediska tématu je dizertační práci J. Horáka novátorská, protože otevírá nové možnosti v již tak dlouhodobé a bezpochyby plodné spolupráci mezi pravěkou, středověkou a novověkou archeologií na jedné straně a přírodními vědami na straně druhé. Zatímco u krajinných studií se dosavadní dynamická spolupráce rozvíjela především mezi archeology a biology (primárně archeo- a geobotaniky), takže vedle tradičnějšího pojmu environmentální archeologie se dnes stále více upatňují termíny archeobiologie nebo bioarcheologie, otevírají výsledky dosažené v této práci (ostatně již i částečně publikované) perspektivu výraznější kooperace mezi environmentálními (krajinnými) archeology a pedology, resp. geochemiky. Přinejmenším v českém prostředí byla (pravda, již od poloviny minulého století) dosud v tomto ohledu rozvíjena pouze aplikace některých forem fosfátové analýzy, ale další možnosti moderní geochemie v digitálním věku s řadou inovativních hardwarových a softwarových produktů zůstaly téměř nepovšimnuty. Autor nabízí studii, která v budoucí publikované formě má potenciál přivést tyto postupy do širšího povědomí archeologické, případně historické profesionální obce a výrazně tak obohatit kognitivní možnosti krajinné a sídelní archeologie a historie.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Argumentačně autor ve své práci podpírá svoje názory a ideje četnými odkazy na literární zdroje, které konfrontuje s jím uplatňovanými postupy a se zkušenostmi získanými v průběhu svého vlastního výzkumu. V tomto ohledu hodnotím práci pozitivně.

2. *Formální úroveň práce*

Formální stránku své dizertační práce autor velmi dobře zvládl. Práce je vizuálně přehledná a dobře graficky zformátovaná. Rozdělení do jednotlivých kapitol a odkazy na literární zdroje jsou formalizované standardním způsobem, pouze v jednom případě se neshoduje vročení autorem citované práce (na str. 3 - K. Butzer 1982) s vročením uvedeným v bibliografickém soupisu (2008). Z hlediska stylistiky a gramatiky je text dizertace na vysoké úrovni, i když zcela bezchybný v tomto ohledu není. Zejména kvůli budoucí transformaci práce do podoby publikovaného díla uvádím konkrétní stránky, kde jsem narazil na drobná pochybení, která jsou většinou spíše překlepy než gramatickými chybami (str. 2, 23, 33, 40, 44, 50, 69, 80, 91; překlep jsem našel i v angl. citaci z práce Redman 1999 na str. 24). Z hlediska stylistického je neobratně uvedena citace z historického pramene Sněmy české II jako citace Josefa Nožičky (začátek kap. 2.4.3. na str. 25-26; z následujícího odstavce se navíc spíše zdá, že se jedná o autorovy formulace/názory, nikoli Nožičkovy). Nadbytečná se také jeví v jednom odstavci dvakrát sdělovaná stejná informace o existenci tří skláren v areálu vesnice Spindelbach (str. 76). Na str. 75 bych upřednostnil použít místo „terasy identifikovatelné na LIDARu“ spojení „terasy identifikovatelné na digitálním modelu reliéfu (DMR) odvozeném z (leteckých) lidarových dat.“ Poněkud neobratné se mi zdá také spojení „postavení půd v archeologii“ (str. 1).

Nemohu na tomto místě nezmínit dokonale zpracovanou část obrazové dokumentace, která skutečně vynikajícím způsobem dokládá autorovy výsledky heuristické práce v podobě rozsáhlé kolekce map, plánků a terénních měření, ale také jeho schopnost shromážděná data vizualizovat a graficky zpracovat (zejm. v prostředí GIS).

3. *Práce s prameny či s materiálem*

Ve své práci využívá autor aktivně (tj. komentovaně) velkou řadu relevantních pramenů, a to jak historických děl, tak odborných vědeckých publikací z oblasti přírodních a humanitních věd a prokazuje tak teoretickou připravenost ke svému vlastnímu výzkumu. (Přece jen uvedu alespoň dva tituly, které by podle mého názoru neměly v díle, jehož součástí je výzkum zaniklé středověké vesnice v Krušných horách, resp. v díle věnované problematice historické plužiny, chybět: T. Velímský: *Trans montes, ad fontes*. Most 1998; Čulíková, L.: *Nedestruktivní výzkum polních systémů*. Plzeň 2013.) Také v heuristické a analytické části vykazuje práce vysokou úroveň, metodologie sběru dat a jejich analýzy je koherentní a autor explicitně uvádí výběr kroků vedoucích jej k použití konkrétních postupů při shromažďování dat, které vedou k dosažení předem stanovených otázek. Interpretace výsledků, již autor předkládá, vyplývá z práce s daty shromážděnými empirickým výzkumem.

4. *Vlastní přínos*

Práce J. Horáka je plnohodnotné vědecké dílo, které dokládá nejen autorovy schopnosti samostatné vědecko-výzkumné práce, ale i jeho hluboké zaujetí tématem, kterým se zabývá. Autorem shromážděná data byla analyzována mnohorozměrovými metodami a možno konstatovat, že díky - alespoň v našem prostředí novátorským - postupům přináší práce výsledky, které zásadním způsobem zhodnocují a v našem badatelském prostředí zviditelňují

současné možnosti geochemických metod při výzkumu rozsahu a kvality reziduálních stop minulých lidských sídel v podobě zastoupení specifických chemických prvků.

IV. Dotazy k obhajobě

- (1) Mohl by autor blíže specifikovat, proč pro výzkum sídelní historie a topografie považuje používání geobotanických rekonstrukčních map, resp. map potenciální vegetace, za zcela nevhodné? Je nějaký rozdíl mezi jejich využitelností při výzkumu sídelní historie staršího holocénu, zemědělského pravěku a středověku?
- (2) Proč autor používá výhradně německý termín „Waldhufendorf“ a ne český ekvivalent „lesní lánová ves (s pásovou záhumenicovou plužinou)“?
- (3) Jsou podle autora data získaná během výzkumu prostřednictvím přenosného spektrometru (XRF) stejně hodnotná jako data zpracovávaná laboratorně ze vzorků odebraných v terénu? Pokud vím, nejlepších výsledků dosahuje aplikace XFR v suchém prostředí (semi)aridních oblastí. Ptám se na to i v kontextu výskytu koncentrací fosforu v prostoru tzv. přirozeného pozadí u vesnice Spindelbach, která je nejvyšší v celém širším areálu vesnice (str. 91), což navozuje dojem jisté nepatřičnosti.
- (4) Pouze okrajově a mimo hlavní téma dizertace by mě zajímalo, zda má autor povědomí o možném využívání fytoindikace rudných žil prostřednictvím vegetačních příznaků, protože v současné odborné archeologické literatuře jsem se setkal se stejným názorem na Agricolu jaký uvádí Ch. T. Delius, tedy že tyto příznaky jsou indikátorem (výlučně? / převážně?) objektů antropogenního původu pohřbených pod povrchem.

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěl*.

16. 5. 2018

Prof. PhDr. Martin Gojda, CSc., DSc.

Katedra archeologie ZČU v Plzni
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
Instytut Archeologii, UKSW – Warszawa